

**PREČO ČÍTAŤ V ORIGINÁLI. PRÍSLOVIA, POREKADLÁ
A USTÁLENÉ SLOVNÉ SPOJENIA NA MATERIÁLI RUSKÝCH SPISOVATELIEK
20. A 21. STOROČIA**

WHY READ IN THE ORIGINAL. PROVERBS, SAYINGS AND IDIOMS
ON THE MATERIAL RUSSIAN WRITER 20TH AND 21ST CENTURIES

STANISLAVA HUDÍKOVÁ, GABRIELA RECHTORÍKOVÁ

Abstrakt

Autorky sa v svojom článku venujú problémom obohacovania slovných zásob čitateľov prostredníctvom umeleckej literatúry, najmä na materiáli rusko-slovenskej homonymie, uvádzajú jednotlivé druhy a príklady k nej. Ďalej venujú pozornosť vývoju súčasného hovorového ruského jazyka. Súčasťou práce je autorkami zostavená tabuľka vybraných ustálených slovných spojení a frazeologizmov.

Kľúčové slová: obohacovanie slovných zásob, vývoj súčasnej hovorovej ruštiny, ustálené slovné spojenia, frazeologizmy

Abstract

Authors in their article deal with the problem of vocabulary enrichment of the readers mainly through fiction, they also pay attention to the development of contemporary conversational Russian language. Part of the work is a chart of selected stock phrases and idioms compiled by the authors.

Keywords: vocabulary enrichment, development of contemporary colloquial Russian, collocations and idioms

Úvod

Čítanie je nepochybne zdrojom obohacovania, a to tak duchovného, intelektuálneho a emocionálneho života, ako aj slovných zásob čitateľov. Faktom dnešnej doby je nedostatočný záujem mladej generácie o čítanie, a najmä o čítanie umeleckej literatúry. Istým kompromisom je čítanie literatúry súčasných autorov, ktorí vyjadrovanie svojich literárnych postáv prispôsobujú súčasnosti, spôsobu hovorenia mladej generácie, s jej vlastnými chybami a nedostatkami či prehreškami voči spisovnej jazykovej norme.

Porekadlá, príslovia a ustálené slovné spojenia v literárnych dielach ruskej literatúry

Súčasnú ruskú autorky detektívnych románov, ako sú: Tatiana Ustinovová (Татьяна Устинова), Anna Bersenevová (Анна Берсенева), Jelena Topil'ská (Елена Топильская), Anna Malyševová (Анна Малышева), Daria Doncovová (Дарья Донцова), Tatiana Poliakovová (Татьяна Полякова), Viktória Platonovová (Виктория Платонова), Mária Serovová (Мария Серова), Jekaterina Viľmontová (Екатерина Вильмонт) a iné, v obsahovo zaujímavých dielach, poväčšine detektívneho žánru, živým jazykom, plným rôznych jazykových zvrátov, prispievajú k rozvoju aktívnej, živej slovných zásob súčasného hovoreného ruského jazyka. Čítanie týchto diel pomáha súčasne aj rusistom, ktorí nemajú často príležitosť sa stretnúť s hovoreným ruským slovom, okrem filmov pozeraných cez internet, zorientovať sa v novotvaroch, neologizmoch v lexikálnej podobe.

Síce v pasívnej forme, ale zato intenzívne môžeme vnímať autorský jazyk, ktorý jednotlivým hrdinom vkladá do úst také vyjadrovacie prostriedky, ktoré sú typické pre

konkrétny typ postavy, a to cez frazeologizmy, príslovia a porekadlá, slovné zvraty, zdobeniny a pod.

Keď pozorujeme súčasnú ruštinu, musíme si všimnúť, do akej miery je ruský jazyk vo svojej hovorovej podobe ovplyvňovaný sociálnymi a politickými zmenami. Prejavuje sa to najmä pri tvorení abstraktných pomenovaní a mien osôb, kde sa veľmi často uplatňuje expresivita. Ide teda o vyjadrenia vznikajúce z hovorového jazykového prostredia, niekedy aj slangovej lexiky, ktoré pôsobia svojou formou veľmi novo, a teda aj zaujímavo, no predovšetkým úsborne, s emocionálnym nábojom. Vznikajú aj okazionalizmy, ktoré čitateľa prekvapia svojou neočakávanosťou a originalitou. Krédom súčasného moderného vyjadrovania je rýchlosť, obsahová nasýtenosť a emocionalita.

Čo sa teda deje v slovnej zásobe ruského jazyka? Dochádza tu k istým sémantickým zmenám prostredníctvom rozšírenia významu existujúceho slova, napr. *рынок, крутой, обвал* a pod. Mnohé významové posuny boli podmienené sociálno-politickými zmenami, ku ktorým došlo v Rusku v 90. rokoch minulého storočia. K rozširovaniu významu niektorých slov dochádza tiež pri pojmoch spojených s morálkou, právom a pod. Nové významy však tvoria podľa odhadu len asi 10%, lebo významový posun vo väčšine prípadov nemá za následok vznik úplne nového pomenovania (3, 1994, s. 113).

Z dôvodu zmeny politického systému, a teda aj zmeny náhľadu na isté javy, skutočnosti, či osoby, dochádza k zmene názoru, a teda aj k zmene ponímania výrazov, ktoré boli pred pár desaťročiami vnímané negatívne, ako napr. *бизнес, миллионер, оппозиция, генетика* a mnohé iné, a na konci 20. storočia nadobudli stylisticky neutrálny význam.

Ďalším procesom, ktorý ovplyvňuje rozvoj slovnej zásoby, je aj determinologizácia, keď termín stráca svoj čisto odborný význam a rozširuje svoje použitie aj na bežnú komunikáciu. K tomuto procesu dochádza aj vďaka používaniu odborných slov najmä v publicistike, ale aj k používaniu týchto slov v bežnej komunikácii širokej verejnosti. Ide o jav pomerne typický pre dnešný hovorový jazyk.

Dochádza však aj k vzniku nových slov – homoným, ktoré vznikajú metaforizáciou, analogizáciou a pod. Hovorové prvky a slangové, nespisovné výrazy sa aktívne začleňujú do systému spisovného jazyka. Nachádzame ich aj v jazyku masmédií a v literárnej tvorbe. Tento jav je dokumentovaný už od 60. rokov minulého storočia (3, 1994, s. 71 – 72). Zatiaľ čo v tomto období sa do spisovného jazyka dostávali slangové výrazy, ktoré vznikali z vojenských, športových a technických termínov, a boli založené na metafore, v období po rozpade Sovietskeho zväzu sa do písomného prejavu začala dostávať ľudová reč, rôzne druhy slangu, ba dokonca aj vulgarizmy. Prúd nespisovných výrazov natoľko zasiahol do písomného prejavu, že dovtedajšia spisovná jazyková norma posúva svoje hranice, a tento proces barbarizácie, t. j. zníženia úrovne jazykových noriem, je najzreteľnejší v prostriedkoch masovej komunikácie.

Pomerne časté používanie nespisovných jazykových prostriedkov je vysvetľované najdôležitejšími funkciami publicistiky a umeleckej literatúry, ktorými sú komunikatívna, informatívna a pôsobiaca, estetická funkcia. V ostatných rokoch sa také jazykové prvky, ktoré mali svoje miesto na okraji jazykovej komunikácie, dostávajú do bežnej ruštiny najmä prostredníctvom umeleckej literatúry (1, 2015, s. 81). Hovorový nekodifikovaný jazyk sa stal vážnym konkurentom jazykovému štandardu a v mnohých smeroch ho výrazne ovplyvňuje. K prenikaniu hovorových prvkov do bežnej ruštiny prispievajú predovšetkým sémantické a stylistické procesy.

Hovorová ruština je samozrejme súčasťou systému funkčných štýlov spisovného jazyka, ale súčasne je (však) aj variantom hovoreného jazyka, a preto je pochopiteľná tendencia začleniť ju do jazykového systému, kam patria aj prvky nespisovného jazyka. Ruská hovorová reč v širokom zmysle je jednou zo základných foriem komunikácie. Používa sa v bežných neformálnych situáciách, a môže teda obsahovať aj jazykové prostriedky typické pre dialekt, žargón a tzv. *обиходно-бытовую речь*, t. j. bežnú hovorovú ruštinu. Uvádzame niektoré hovorové výrazy, napr.: *мамашиа – мама, подсолнуха – подсолнечник, журналилога –*

журналист, подруженция – подруга, шоколадно – отлично, тюряга – тюрьма, хреново – плохо, совещалово – совещание, амуры – роман, перец – симпатичный молодой человек, идиотничать – делать глупости, ktoré autorka T. Ustinovová používa v svojom detektívnom románe (5, 2013).

Jedným z najpopulárnejších žánrov súčasnej ruskej masovej kultúry je detektívna literatúra. Jurij Ryžov o problematike masovej literatúry hovorí: *“С нашей точки зрения, существование массовой культуры не только закономерно, но и желательно, поскольку она интегрирует в единое целое чрезвычайно сложное информационное общество, и осуществляет адаптацию индивида к этому обществу, формируя у него определенную систему ценностей”* (4, 2006, s. 37).

Čo sa skrýva za medzikultúrnou komunikáciou a ako sa dorozumieť bez zbytočných nedorozumení? Úsilie o globalizáciu, približovanie sa civilizácií v mnohojazyčnej Európe má za následok problémy, vyplývajúce z dlhodobej izolovanosti alebo samobytného vývoja jednotlivých jazykov a kultúr, čo môže spôsobiť veľa zmätku práve kvôli rozdielnemu vnímaniu skutočnosti, čo sa odráža napr. v ustálených spojeniach, frazeologizmoch a rečových zvratoch, ktoré nie sú zhodné v jednotlivých jazykoch, a navyše sa aj zle transformujú, resp. prekladajú do iných jazykov. Pri nich sa totiž nedá robiť doslovný preklad, ale treba hľadať zmysel tej-ktorej výpovede, aby sme tak predišli nepochopeniu a deformovaniu pôvodného zmyslu.

Pri rozhovore dvoch, či viacerých osôb treba počítať s presným ovládaním jazyka, inak dochádza k nepochopeniu aj často sa vyskytujúcich frazeologických spojení, napr. Ни пуха, ни пера. Работа не медведь, в лес не убежит. Это для меня китайская грамота. Открыть Америку. Veď aj pri preklade poézie nejde vlastne o preklad v pravom slova zmysle, ale skôr o prebásnenie na základe pochopenia zmyslu jednotlivých strof básne. Komunikácia preto nepredstavuje len ovládanie cudzieho jazyka v jeho lingvistickej podobe, t.zn. schopnosť využívať a správne identifikovať fonetické, morfológické, syntaktické a sémantické pravidlá. Paralingvistická časť komunikácie zahŕňa v sebe prostriedky neverbálnej komunikácie, ako sú: gestikulácia, mimika, proxemika, haptika, očný kontakt. Sociolingvistická časť definuje schopnosť využívať rôzne druhy vyjadrovania v závislosti od komunikatívnej situácie a sociokultúrna časť obsahuje znalosti kultúry, etiky, spôsobu obliekania, hodnotového systému a pod. Strategická súčasť komunikácie je vyjadrením schopnosti použitia prvkov verbálnej a neverbálnej komunikácie na dosiahnutie požadovaného efektu. Ako uvádza Monika Vokurková: *„V detektívni literatuře Darji Doncovové musíme zdůraznit ještě aspekt funkce aktualizací a kontaktné při využití nově přejímaných a národem osvojovaných angloamerikanismů, a tím je její snaha odkazovat na realie soudobého života Rusů, brát v úvahu jejich běžné, každodenní starosti a problémy. A protože čtenář prožívá s hrdiny detektivek D. Doncovové situace, které sám dobře zná, musí v nich zákonitě nacházet také slovní zásobu, s níž se běžně setkává na ulicích měst, kde žije”* (2, 2014, s. 56). Na ilustráciu uvádzame v tabuľke niekoľko príkladov.

Tabuľka

ustálené slovné spojenia	frazeologizmy
послать куда подалее poslať ku všetkým čertom, kade ľahšie	бояться как огня báť sa ako čert kríža
за хобот приведу za uši dotiahnem	следить как коршун за зайцем sledovať ako ostriež, mať oči na stopkách, dávať bacha
стояла ни жива ни мертва stála ako bez duše	Чего искать-то? Вчерашний день? hľadať včerajší deň
начиная от царя Гороха	Судьба и на печке найдёт.

začínať od piky, od Adama	Čo ti je súdené, to ťa neminie.
по ушам ездить píliť uši	днём с огнём не достать nenájsť ani s lampášom za bieleho dňa
и голову мог дать на отсечение mohol položiť hlavu na klát	взяла себя в руки ovládla sa

V našom príspevku sme chceli poukázať na význam chápania ustálených slovných spojení v dialógoch alebo polyológoch s nositeľmi ruského jazyka, kde sa počíta s presným ovládaním jazyka vo všetkých jeho úrovniach. Niekedy ani výrazný cudzí prízvuk nie je takou prekážkou plnohodnotnej komunikácie, ako nechápanie často sa vyskytujúcich frazeologických zvrátov a ustálených lexikálnych spojení.

Literatúra

1. DULEBOVÁ, I. 2015. *Precedentné fenomény súčasného ruského jazyka : interkultúrny a lingvodidaktický aspekt*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2015, s. 81.
2. VOKURKOVÁ, M. 2014. *Nová ruská slovní zásoba a problémy jejího překladu do češtiny (na materiálu děl D. Doncové)*. Olomouc: FF Univerzity Palackého, s. 56.
3. KOSTOMAROV, V. G. 1994. *Jazykovej vkus epochy*. Moskva: Pedagogika-Press, s. 71 – 72.
4. RYŽOV, Ju. V. 2006. Ignoto Deo: Novaja religioznost' v kul'ture i iskusstve. [online]. Moskva: Smysl. Dostupné na: http://www.binetti.ru/studia/ryzhov_11_3.shtml
5. USTINOVA, T. 2013. *Nerazrezannyje stranicy*. Moskva: Eksmo. 502 s.

Kontakt

PaedDr. Gabriela Rechteriková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
Slovenská republika
Email: gabriela.rechterikova@euba.sk

Mgr. Stanislava Hudíková, PhD.
Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta aplikovaných jazykov
Katedra románskych a slovanských jazykov
Dolnozemska 1, 852 35 Bratislava
Slovenská republika
Email: stanislava.hudikova@euba.sk